

mnoho podob moderního vypravěče, i tato kategorie spadá do autorovy hry v kompozici jeho románů. P. Dytrt jednotlivé techniky rozebírá a hodnotí. Pro správnou interpretaci a odhalení všech *meta-rovin* moderních a postmoderních románů je dále třeba dotknout se příjemců Echenozových románů. Předpokládá se kritický čtenář schopný odhalit nástrahy spisovatelových záměrů. Jedním z nich je dokonce karikatura čtenáře. Stejně jako Dagmar Pichová ve své disertaci věnované ironii v *Komediantském románu* Paula Scarrona a v Cervantesově *Donu Quijotovi* také Petr Dytrt věnuje ve své práci prostor analýze potenciálního čtenáře a komunikačního schématu, které se vytváří prostřednictvím každého díla. Přejímá vzorec ze studie *Úloha čtenáře* Umberta Eca, ale nevynechává ani kategorie ze zásadních prací Gérarda Genetta.

P. Dytrt konstatuje, že Jean Echenoz chce svým psaním postihnout celý vývoj románu jako žánru a zároveň zaujmout kritické stanovisko ke klasickému, ale také k moderním postupům. Vznikají tak originální díla, každé uplatňuje jiné postupy. Nejde o to modernu jako takovou odsoudit, ale spíše ji „přeskládat“ a vytáhnout z ní to, co je nosné pro další vývoj románu. Literární experimenty v Echenozových románech se tak dotýkají také postav a žánrů. Typické postavy jsou karikovány, dováděny ad absurdum, především zločinci či policisté. Žánry a témata se navzájem prolínají, jsou plně odkazů, novodobých mýtů i nejrůznějších výpůjček. Nicméně nezařaditelnost Echenozova díla jako celku do jediné „škatulky“ se, jak z práce vyplývá, stává předností, svědčí totiž o návratu literatury k jedinečnému vyprávění.

Práce je opatřena rozsáhlou bibliografií členěnou tematicky, počet uvedených pramenů se blíží ke třem stům. Začíná Echenozovými díly a soupisem studií a článků vyjadřujících se k jeho románům. Pokra-

čuje tituly týkajícími se pojmů moderny a postmoderny a je zakončena texty vztahujícími se k teorii románu. Doktorská práce Petra Dytrta je přínosnou studií mapující vývoj románu druhé poloviny 20. století.

V. Bakešová

* Petr Dytrt: *Le (post)moderne des romans de Jean Echenoz. De l'anamnèse du moderne vers une écriture du postmoderne*, Masarykova univerzita v edici Spisů FF MU, 2007, 216 s.

O skrytých a zákeřných formách násilí *

Násilí v nejneočekávanějších podobách a ve stále gradující intenzitě prorůstá současnou společností jako zhoubný karcinogenní nádor. Nekontrolované bují a zachvacuje lidstvo všech kontinentů, všechny společenské vrstvy a věkové skupiny – dokonce i děti předškolního věku, které se dopouštějí násilí na svých vrstevnících. Proniká do pracovních kolektivů a do škol všech druhů a úrovní, mezi žáky, studenty i jejich učitele. Imunní proti němu není nikdo, inteligentní a vysokoškolsky erudovaní jedinci jsou jen vynalézavější ve volbě prostředků umožňujících jim páchat násilí a v hledání způsobů, jak toto své počínání kamuflovat.

Recenzovaná monografie patří k nepočteným publikacím, které se touto problematikou zabývají. Cenná je především tím, že její autor – docent Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity PhDr. Tomáš Čech, Ph.D. – tak činí s přehledem a na teoretickém základě, přičemž se opírá i o výsledky vlastního výzkumu. Soustředí se v ní pozornost na násilí a jeho nejrůznější podoby, které se často nepozorovaně a skrytě, avšak o to nebezpečněji, šíří na českých (ale nejen na českých) základních, středních a vysokých školách. Spis je výsledkem několika-

letého autorova studia a výzkumu realizovaného v rámci výzkumného záměru *Škola a zdraví pro 21. století*, který byl v letech 2005–2011 řešen týmem vědecko-pedagogických pracovníků na Pedagogické fakultě MU. Věnovali se i studiu mezilidských vztahů a zákonitě se tak vynořila také čtveřice fenoménů *násilí – šikana – mobbing – bossing*, která představuje potenciálního průvodce každé sociální interakce, a to v každém pracovním kolektivu.

A protože autor na základě zkušeností získaných z výchovné praxe a studia literatury poznal, že na školách, kde se s násilím a šikanou setkávají, není ochota se s těmito jevy vypořádat, snažil se tento „bolavý“ sociální problém blíže poznat a hledat řešení a prostředky prevence. Vzniklo tak jedinečné dílo navazující na práce předchozích badatelů, např. P. Řičana (1995), polského K. E. Dambacha (2003) nebo H. J. Kratze (2005). Autor v něm podává detailní obraz daného fenoménu, a to v prizmatu několika nejbližších příbuzných vědních disciplín. Takto monograficky zpracované téma posloužilo autorovi i jako základ jeho habilitační práce.

Struktura monografie svědčí o autorově schopnosti vymezit jednotlivým segmentům sledované problematiky zřetelné hranice, a proto rozvrhuje obsah bez rizika vzájemného překrývání či dublování dílčích okruhů daného tématu. Obsah je členěn v pět rozsáhlých celků:

1. Násilí na pracovišti – teoretická východiska.
2. Fenomén mobbingu a bossingu jako forma násilí na pracovišti.
3. Mobbing v prostředí základních škol.
4. Učitel jako oběť mobbingu – analýza zkušeností.
5. Obrana a prevence mobbingu.

Každý z okruhů je účelně rozložen v podkapitoly, a to vždy ve dvou úrovních podřízenosti, což umožňuje čtenáři snadnou orientaci v textu. Toto pozitivum členění je

narušeno jen v kap. 1, kdy převažující část jejího pojednání (podkapitoly 1.1–1.3) je primárně vztahována k násilí obecně, nikoli k úžeji vymezenému násilí na pracovišti, o kterém autor podrobně pojednává až v subkapitole 1.4.

Ve druhé kapitole se autor v širokém teritoriálním i časovém rozpětí zabývá ústředním jevem své monografie – *mobbingem*. Pojem terminologicky vymezuje ve vztahu k teorii a praxi běžné ve světě a v Česku. V přehledu je kromě mobbingu prezentována i řada pojmů obsahově příbuzných, jako jsou bullying, obtěžování, „obětní beránek“, pracovní trauma aj. Autor vzájemně srovnává jejich definice a kriticky je hodnotí. Čtenář bude možná postrádat zřetelné vymezení obsahu a rozsahu pojmů šikana, násilí a agrese ve vztahu k mobbingu. Příležitost k tomu se autorovi nabízel např. v subkap. *Formy, strategie a projevy šikany na pracovišti*. Pro toho, kdo se sám stal objektem mobbingu, má mimořádnou hodnotu podkapitola věnovaná etiologickému podloží mobbingu. T. Čech se přitom opírá o řadu cizích autorů (povětšinou angloamerické provenience), jako jsou např. R. Baron, S. Einarsen, S. Kemp, D. Zapf, ale i badatelů českých. V následujících dvou kapitolách, které tvoří jádro monografie, těží z výsledků vlastního několikaletého výzkumu. Přibližně na 60 % publikovaného textu podává ucelený obraz ústředního jevu recenzovaného spisu.

Kapitola třetí seznamuje výzkumně orientované zájemce s cíly výzkumu, hypotézami, použitými metodami a s charakteristikou souboru zkoumaných osob. U 1 103 respondentů byla sledována celá řada socio-demografických proměnných. Analýza výsledků výzkumu vypovídá o tom, 1. jaké je mezi učiteli povědomí a informovanost o mobbingu, 2. jak respondenti vnímají závažnost výskytu mobbingu na základních školách, 3. jakou mají zkušenost jako oběti

mobbingu za dobu své praxe, 4. jakou mají zkušenost jako oběti mobbingu za aktuální situace ve škole, 5. s jakou podobou mobbingu a bossingu se na základní škole setkali, 6. jak reagovali na mobbing a jakou volili strategii obrany, 7. kdo byli původci mobbingu a bossingu, 8. jak pohlížejí na mobbing učitelé, kteří s ním nemají vlastní zkušenost, 9. jak kvalitní jsou sociální vztahy a klima ve škole.

Doc. Čech nadto oslovil cca 20 respondentů kvantitativního výzkumu, kteří měli s mobbingem osobní zkušenost, a s jejich pomocí realizoval *obsáhlý kvalitativní výzkum*. Čtvrtou kapitolou věnovanou analýze zkušeností těchto učitelů autor dovšuje výsledky svého bádání. Díky jeho metodologické erudici se mu podařilo přesvědčivě zmapovat, v jaké míře mobbing a bossing „zaplevelil“ pracovní prostředí českých základních škol. Autenticita sdělovaných zážitků a rozvah, v nichž učitelé hledali (někdy marně) příčiny svého šikanování a racionálně podložené vysvětlení, proč se právě oni stali obětí agrese, podtrhuje jejich věrohodnost. Některé záznamy jsou však (nechtěně a mnohdy překvapivě) i svědectvím o nevalné úrovni vyjadřovacích schopností a jazykové kultury jejich autorů. Rozvětvený soubor výpovědí je seskupen do šesti okruhů: 1. příčiny šikany, 2. mobbing a bossing na škole, 3. kontext mobbingu a bossingu, 4. reakce okolí a odpovědných institucí, 5. strategie řešení šikany, 6. následky šikany.

Čtenář, který sám šikanován nikdy nebyl, může být šokován, protože některá popsaná jednání a chování agresorů jsou jen těžko uvěřitelná, zvláště uvědomí-li si, že byla páchána vysokoškolsky vzdělanými učiteli. Sám spatřuji (nejednou ve shodě se závěry výzkumu) hlavní příčinu vzrůstajícího se bossingu v účelově nastaveném a zpolitizovaném systému pro konkurzní výběr ředitelů škol, kdy se rozhodujícím kritériem pro funkci stává příslušnost uchazeče

k aktuálně dominantní politické straně, která má obvykle i největší zastoupení v orgánu zřizovatele školy, přičemž rozhodující není profesní zdatnost a lidské vlastnosti kandidáta. V důsledku tohoto systému, v němž si volení i volitelé vzájemně „kryjí záda“, je prakticky nereálné, aby se oběť bossingu dovolala slyšení a řešení své situace.

Logickým vyústěním autorova úsilí o zachycení komplexního obrazu mobbingu na českých školách je *obrana a prevence mobbingu*. Poslední kapitola sleduje, jak je řešena daná problematika ve Skandinávii, Itálii, Francii, na Slovensku a v českém právním systému. Ve stručnosti se věnuje i primární prevenci mobbingu, tedy otázkám, které by si po mém soudu zasloužily, aby byly pojednány obširněji.

Za zmínku stojí též *jazyková stránka spisu*. Autor vypovídá výstižně, stručně a s respektem k odborné terminologii. Odchyly od těchto požadavků se vyskytují jen zcela ojediněle; např. neobratné styly zace „*znalost problematiky obětí, jak se může oběti stát a všech souvisejících jevů pomáhá jak při pomoci obětem...*“ (s. 14) nebo „*...třetina pedagogů, kteří by si svůj problém nechalo pro sebe, neřešilo jej...*“ (s. 126). Při definování pojmu viktimizace došlo ke kontaminaci „*původ slova viktimizace pochází z latinského..., a můžeme ho definovat jako proces...*“ (s. 14); úmyslem autora bylo definovat pojem viktimizace, nikoli původ slova.

Monografie má všechny náležitosti práce ucházející se o atributy vědecká, hodnotná apod. V bohatém seznamu literatury jsou však společně uvedeny všechny tituly bez formálního odlišení (vedle knižních monografií se tak ocitají nepublikované semestrální práce studentů). Čtenáři by uvítali, kdyby byl seznam členěn např. na slovníky, knižní monografie, sborníkové studie, časopisecké články apod. Ojediněle jsou uváděny názvy publikací v anglickém jazyce, i když prvotně vyšly česky (např.

autorovy studie ve sbornících *Škola a zdraví*); smysl takového počínání mi uniká. Autor obohatil svoji knihu i seznamem použitých vizuálních prostředků, jmenným a věcným rejstříkem a metodologicky cenným souborem příloh. Rejstříky by bylo účelnější přesunout až na poslední stránky publikace.

Tomáš Čech se tímto svým dílem představuje akademické obci jako erudovaný a zralý autor, od něhož lze očekávat, že i dalšími svými pracemi bude rozšiřovat poznání svého oboru. Přeji mu (i jménem čtenářů), aby se mu to vždy dařilo k plné spokojenosti všech zainteresovaných, včetně jeho vlastní.

V. Spousta

* Tomáš Čech. *Mobbing jako negativní fenomén v prostředí základních škol*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. 255 s.

Cenný příspěvek k problematice dopravní výchovy*

Současná společnost je zahlcena informacemi; provázejí ji různé atributy, které se snaží postihnout její nejvýznamnější vlastnosti. Naše století bývá spojováno s přídomky postindustriální, informační a informatická, ale i komunikační a komunikující. Jeho charakter vystihuje jedna ze základních tezí sociální komunikace: *Není možno nekomunikovat, nepředávat si informace a nějak se nechovat*. Potřebu „být ve spojení“ uspokojuje člověk nejen prostřednictvím elektronických médií, ale ve chvíli, kdy touží po osobním kontaktu, i s pomocí dopravního prostředku. S narůstající hustotou silniční, železniční, letecké (ale i vodní) sítě se zákonitě zvyšuje i počet kolizí. Děti v silniční dopravě se tak stávají stálým zdrojem možných konfliktů. Preventivně čelit těmto rizikům musí v první řadě celý vzdělávací systém, jehož základní institucionální složku reprezentuje *základní škola*.

Problémy spojené s dopravou ve výchově – a s výchovou v dopravě – jsou natolik aktuální, že se staly ústředním tématem impozantního cyklu několika knižních publikací. Jejich autory jsou jak nejbližší spolupracovníci doc. PhDr. et RNDr. Mojmíra Stojana, CSc., vedoucího katedry didaktických technologií Pedagogické fakulty MU, tak i vědecko-pedagogičtí pracovníci z ostatních kateder uvedené fakulty, ale i z jiných fakult naší univerzity. Devatenáctičlenný autorský tým předkládá pedagogické a občanské veřejnosti výsledky své práce, která rozsahem pojednávané problematiky představuje natolik jedinečný autorský počín, že nalézt v české odborné literatuře obdobně koncipovaný knižní soubor není snadné. Uživatelé této publikace, mezi nimiž budou převažovat učitelé základních škol, jimž je kniha určena především, zjistí, že téměř každý vyučovací předmět dává svému učiteli příležitost k hledání dopravněvýchovných prvků v jeho učivu a následnému posílení efektu dopravní výchovy jako celku.

Dopravní výchova jako hraniční pedagogická disciplína se pro autorský tým vedený doc. Stojanem stala natolik významnou a nosnou, že mohl v rámci výzkumného zámeru *Škola a zdraví 21* vzniknout celý soubor knižních prací. Recenzovaná kniha je součástí zmíněného celku. Tvoří ji 10 kapitol a několik užitečných doplňujících textů; je to např. resumé v českém a anglickém jazyce, věcný a jmenný rejstřík, seznam literatury, seznam autorů a soupis českých a anglických klíčových slov. *Úvodní slovo* vedoucího autorského kolektivu vymezuje základní okruhy dopravní výchovy a formuluje funkce publikace. Spatřuje je v hledání vhodných, didakticky přínosných příležitostí k využití učiva vyučovacích předmětů 2. stupně základní školy a v poskytnutí východiska a návodu při projektování vlastního školního vzdělávacího programu s implementací dopravní výchovy. Rámcově